

# КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

©2023 ШЕПЕЛЕНКО С. М.

УДК 339. 314  
JEL Classification: F63

Шепеленко С. М.

## Концептуалізація процесу глобалізації соціально-економічного розвитку суспільства

Мета статті – теоретичне та методологічне обґрунтування концептуалізації процесу глобалізації соціально-економічного розвитку суспільства. За результатами проведеного дослідження виявлено, що у сучасному світі процес глобалізації став невід’ємною складовою соціально-економічного розвитку суспільства. Цей процес сприймають і інтерпретують по-різному, основною причиною такого погляду є різноманітність і неоднозначність наслідків і змін, викликаних процесом глобалізації, яка впливає на всі сфери суспільства. У зв’язку з цим актуальною проблемою сучасності є концептуалізація та осмислення соціально-економічних змін, що відбуваються під впливом багатовекторного процесу глобалізації. Питання процесу глобалізації та пов’язані з ним процеси розглядаються у рамках філософських, економічних, соціологічних, політологічних, екологічних, культурологічних та інших напрямках. Процес глобалізації стає предметом нового міждисциплінарного дослідження на галузь знань – глобалістику, яка сформувалася в самостійний напрямок наприкінці ХХ ст. Процеси глобалізації – численні, неоднозначні та суперечливі як у здійсненні, так і в сприйнятті. Вони стають «об’єктивною реальністю» сучасного турбулентного світу. Процес глобалізації полягає в її унікальності, інтеграція світу в економічному, політичному та соціокультурному вимірах набирають сили і є аксіоматичними та безальтернативними. Сучасні погляди суспільства значно трансформуються, а глобалізація, як багатовекторний процес, змінює всі елементи соціально-економічного розвитку суспільства. Онтологічним референтом сенсу глобалізації є стан розвитку суспільства: соціальні норми та бар’єри між різними інституціональними організаціями втрачають свою актуальність, виникають нові соціально-економічні, політико-правові та інші структури, усі сфери суспільного життя перетинаються настільки тісно, що в результаті глобальна система формує простір та цілісно-єдину світову систему.

**Ключові слова:** глобалізація, розвиток, соціально-онтологічні основи, соціально-економічні проблеми, суспільство, індивід.

**DOI:** <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-221-226>

**Рис.:** 2. **Бібл.:** 10.

**Шепеленко Світлана Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, директор, Центр професійно-технічної освіти № 1 (бульвар Івана Каркача, 20, Харків, 61106, Україна)

**E-mail:** [svitlana7388@gmail.com](mailto:svitlana7388@gmail.com)

**ORCID:** <https://orcid.org/0009-0006-3952-2035>

UDC 339. 314  
JEL Classification: F63

## Shepelenko S. M. Conceptualization of the Process of Globalization of the Socioeconomic Development of Society

The aim of the article is the theoretical and methodological substantiation of the conceptualization of the process of globalization of the socioeconomic development of society. According to the results of the study, it is found that in the modern world the process of globalization has become an integral part of the socioeconomic development of society. This process is perceived and interpreted in different ways, the main reason for this view being the diversity and ambiguity of the consequences and changes caused by the process of globalization affecting all areas of society. In this regard, the urgent problem of our time is the conceptualization and comprehension of socioeconomic changes that occur under the influence of the multi-vector process of globalization. The issues of the globalization process and related processes are considered within the framework of philosophical, economic, sociological, political, ecological, cultural and other areas. The process of globalization becomes the subject of a new interdisciplinary research in the academic field – globalistics, established as an independent direction at the end of the twentieth century. The processes of globalization are numerous, ambiguous and contradictory both in implementation and in perception. They become the «objective reality» of today's turbulent world. The process of globalization is represented by its own uniqueness, the integration of the world in the economic, political and sociocultural dimensions is gaining strength, being axiomatic and having no alternative. Modern views of society are significantly transformed, and globalization, as a multi-vector process, changes all elements of the socioeconomic development of society. The ontological referent of the meaning of globalization is the state of development of society: social norms and barriers between different institutional organizations are losing their relevance, new socioeconomic, political, legal and other structures are emerging, all spheres of social life intersect so closely that as a result, the global system establishes a space and an integrally unified world system.

**Keywords:** globalization, development, socio-ontological bases, socioeconomic problems, society, individual.

**Fig.:** 2. **Bibl.:** 10.

**Shepelenko Svitlana M.** – Candidate of Sciences (Pedagogy), Director, Vocational Education Center no. 1 (20 Ivana Karkacha Blvd., Kharkiv, 61106, Ukraine)

**E-mail:** [svitlana7388@gmail.com](mailto:svitlana7388@gmail.com)

**ORCID:** <https://orcid.org/0009-0006-3952-2035>

**Вступ.** У сучасному світі процес глобалізації став невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку суспільства. Цей процес сприймають і інтерпретують по-різному, основною причиною такого погляду є різноманітність і неоднозначність наслідків і змін, викликаних процесом глобалізації, яка впливає на всі сфери суспільства. У зв'язку з цим актуальною проблемою сучасності є концептуалізація та осмислення соціально-економічних змін, що відбуваються під впливом багатовекторного процесу глобалізації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Науковці активно досліджують проблеми, що пов'язані з концептуалізацією процесу глобалізації соціально-економічного розвитку суспільства, особливо глобально-сучасного та традиційно-етнокультурного, політично-правового та національно-культурного впливу глобалізації на ідентичність сучасних особистостей. Ці питання розглядаються в працях Гейця В. [4], Кизима М., Белікової Н. та Колбасіна Є. [2], Прохорової В. [3; 8], Хаустової В. та Решетняк О. [6; 7], Чобіток В. [3; 5; 8] та ін.

На нашу думку, незважаючи на широку представленість цієї проблематики у наукових працях, у цьому напрямі ще багато невирішених питань і головне – не вирішено важливих визначальних питань, є багато неузгоджених позицій і підходів. Багато концепцій глобалізації та пов'язаних з нею продуктивних ідей ще не повною мірою увійшли у вітчизняний науковий обіг. Нарешті, проблема глобалізації зазвичай або подається в окремому детальному дослідженні, або торкається випадково під час обговорення суміжних тем, тоді як, з нашої точки зору, необхідне систематичне та релевантне дослідження глобалізації в цілому.

**Мета** статті – теоретичне та методологічне обґрунтування концептуалізації процесу глобалізації соціально-економічного розвитку суспільства.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Питання процесу глобалізації та пов'язані з ним процеси розглядаються у рамках філософських, економічних, соціологічних, політологічних, екологічних, культурологічних та інших напрямів. Процес глобалізації стає предметом нового міждисциплінарного дослідження на галузь знань – глобалістику, яка сформувалася в самостійний напрямок наприкінці ХХ ст.

Процеси глобалізації – численні, неоднозначні та суперечливі як у здійсненні, так і в сприйнятті. Вони стають «об'єктивною реальністю» сучасного турбулентного світу. Процес глобалізації полягає в її унікальності, інтеграція світу в економічному, політичному та соціокультурному вимірах набирають сили і є аксіоматичними та безальтернативними.

Сучасні погляди суспільства значно трансформуються, а глобалізація, як багатовекторний процес, змінює всі елементи соціально-економічного розвитку суспільства. Онтологічним референтом сенсу глобалізації є стан розвитку суспільства: соціальні норми та бар'єри між різними інституціональними організаціями втрачають свою актуальність, виникають нові соціально-економічні, політико-правові та інші структури, усі сфери суспільного життя перетинаються настільки тісно, що в результаті глобальна система формує простір та цілісно-єдину світову систему.

Історичні аспекти формування процесу глобалізації та їх хронологічні рамки базуються на різних методологічних моделях з багатовекторними інтерпретаціями. Досить тривалий час для опису інтеграційних процесів у світовому масштабі використовувався термін «інтернаціоналізація» (від лат. *inter* – «між» і *pauc* – «народ»). Термін «мондіалізація», запропонований у 1970-х роках французькими авторами, які розвивали ідею «громадян світу» (Е. Гліссан, Г. Девіс, Р. Сарразак, П. Лоротт), певною мірою також став попередником поняття «глобалізація», що показує основні тенденції формування єдиного глобального соціального простору [1; 9; 10].

На початку нового тисячоліття тема концептуалізації процесу глобалізації стала однією з головних. Для дослідження процесу глобалізації створено міждисциплінарні центри; політики та бізнес будують свою діяльність з урахуванням викликів глобалізації, суспільство, відповідно, теж по-різному реагує на цей процес.

Більшість дослідників вважають глобалізацію багатовимірним процесом, оскільки вона має трансформаційний вплив на всі елементи суспільно-економічного життя (рис. 1).

Процес глобалізації як мегатренд зумовлює та запускає фундаментальні зміни в соціально-економічному розвитку суспільства, що призводять до значних соціокультурних зрушень. Таким чином, людство поступово створює єдину систему соціальних зв'язків, яка надає можливість подолати просторовий фактор. У цьому випадку локальні зміни визначаються впливом подій, що відбуваються на значній відстані. І навпаки, процес чи подія локального масштабу може спричинити незворотні глобальні наслідки.

Зміни в соціально-економічній сфері мають особливе значення, оскільки вони впливають на життя кожної людини, змінюють структуру суспільства, організацію життя і простору. Процес глобалізації формує рух суспільства до нової парадигми соціально-економічного розвитку, вносить принципово інші умови формування та розвитку суспільних відносин – нові цінності, принципи співробітництва – таким чином, стає одним із провідних факторів соціальних змін, що відбуваються в суспільстві.

Характерною особливістю процесу глобалізації є те, що формує не тільки новий образ суспільства, а й суттєво трансформує особистість кожного суб'єкта – учасника процесу глобалізації. З'являється не лише інноваційно-креативний світогляд, інноваційне бачення світу, нове розуміння свого місця у світі, а також абсолютно сучасна система онтологічних, гносеологічних та аксіологічних орієнтирів.

Глобалізація якісно змінює економічні, політичні та соціокультурні напрями розвитку суспільства, що призводить до глибоких змін та до руйнування багатьох ідеологічних поглядів особистості, які не завжди чітко проявляються за своїми наслідками у свідомості особистості, занурюючи її в стан невизначеності та страху перед майбутнім. Крім того, не варто забувати, що сучасний світ, який знаходиться в процесі активної глобалізації, залишається світом перманентних загроз, ризиків, конфліктів, протистоянь і протиріч. Це ускладнює процес адаптації до нових умов

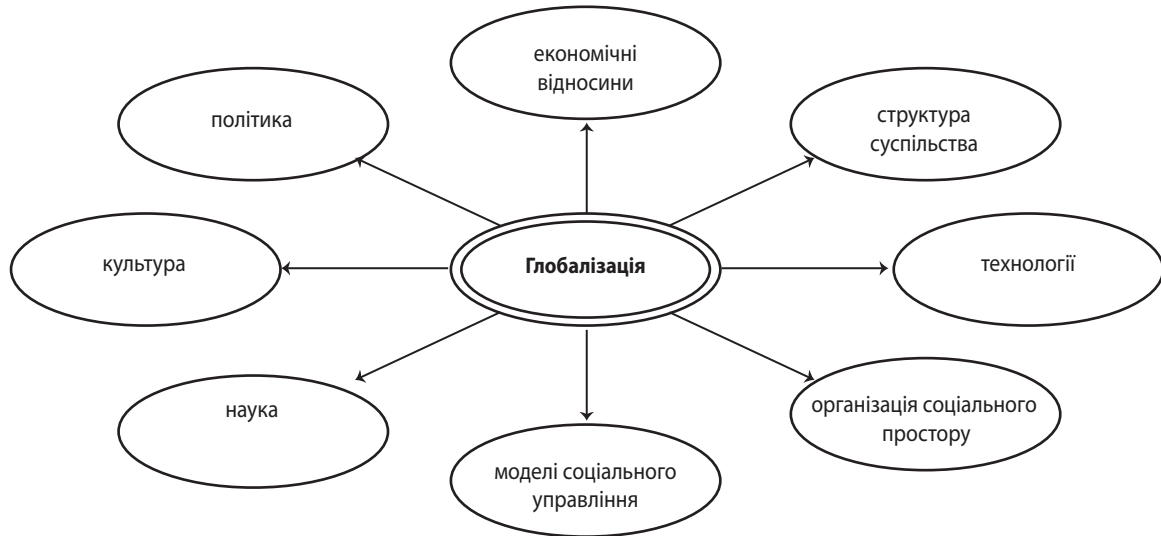


Рис. 1. Багатовимірний процес глобалізації соціально-економічного розвитку суспільства

Джерело: укладено автором

життя та сприяє консерватизму та радикальному антиглобалізму, культурній, соціальній та політичній локалізації.

Процес глобалізації призводить до появи не лише яскраво вираженої інноваційно-креативної індивідуальності, а й до нового типу особистості, що стає однією з головних соціально-онтологічних основ сучасних процесів. Важливо звернути увагу на те, як певні риси та орієнтації особистості узгоджуються та співвідносяться з певними процесами глобалізації. Без розуміння природи цих взаємозв'язків неможливий грамотний, науково обґрунтований прогноз соціально-економічних наслідків процесу глобалізації, неможливо сформулювати стратегію розвитку будь-якого суб'єкта господарювання, регіону і держави.

В умовах стрімких соціально-економічних змін і появи нових викликів суспільства індивіди часто повільно реагують та адаптуються до глобальних змін, часто неадекватно взаємодіючи з суспільством. Йдеться про проблему органічного зв'язку особистих прагнень і векторів глобального розвитку, про синтез і гармонізацію взаємовідносин індивіда і нової форми суспільства, що виникає внаслідок глобалізації, про коеволюцію особистості і суспільство. У таких умовах проблематика особистості та її світоглядні установки актуалізуються в контексті загального розвитку людства та з урахуванням глобалізаційних процесів.

Особливо важливим видається розгляд динаміки світоглядних орієнтацій особистості в контексті інноваційних змін, які нині відбуваються в суспільстві. Тільки враховуючи потреби та інтереси особистості є можливість гармонійно її розвивати, що надасть можливість зайняти місце в цивілізованому світі та виокремити значущу роль у світових політичних, економічних і соціокультурних процесах.

Глобалізація за своєю природою є суб'єктивним (начебто спонтанну консолідацію соціальних утворень) і об'єктивним процесом (свідомі цілеспрямовані дії з об'єднання світу). Тому кожен індивід, керуючись своїми особистими та світоглядними орієнтирами, виступає і як

об'єкт, і як суб'єкт процесу глобалізації. Це призводить до того, що система соціально-економічних детермінант розвитку особистості в умовах глобалізації значно розширилась і ускладнилась, тим більше, що глобалізацію можна розглядати як виклик для суспільства та кожного індивіда окремо (рис. 2).

Формально розуміючи сутність процесу глобалізації як виникнення суспільства нового типу, слід акцентувати увагу на розширенні матеріальних потреб особистості та зміні інноваційно-векторних напрямів розвитку. Культурно-цивілізаційне розуміння процесу глобалізації (всеосяжний однорідний заміник культури) відіграє роль фрагментарної форми людського сприйняття світу в сучасному суспільстві, що пов'язано з втратою існуючого. Традиційні духовні детермінанти підкреслюють прагнення до підкорення нових меж культурно-цивілізаційної ідентичності.

В епоху глобалізації особистий простір індивіда змінюється та розширюється, особливо завдяки технологізації життєвого світу та інтенсивного розвитку засобів комунікації. Це призводить до активного генерування нових ідеологічних орієнтирів, які можна охарактеризувати як «глобально-постіндустріальні».

Логіка розвитку сучасної людської цивілізації пов'язана зі зростанням ролі економічних процесів у процесі глобалізації суспільства, з підвищенням згуртованості та координації між національними економіками, що сприяє зростанню довіри, навіть незважаючи на ефект глокалізації. Це супроводжується такими чинниками, як посилення ділової, прагматичної комунікації між індивідами завдяки процесам медіатизації, комп'ютеризації та технізації суспільного життя. Це також посилює образ глобалізації, заснованої на економіці символів, знаків і значень. Перехід до домінування в економіці сфери послуг створює умови для більшого задоволення потреб індивіда, передумови для його звільнення від монотонної виробничої праці. Водночас економічна уніфікація створює загрозу унікальності формування особистості в різних суспільствах і культурах.

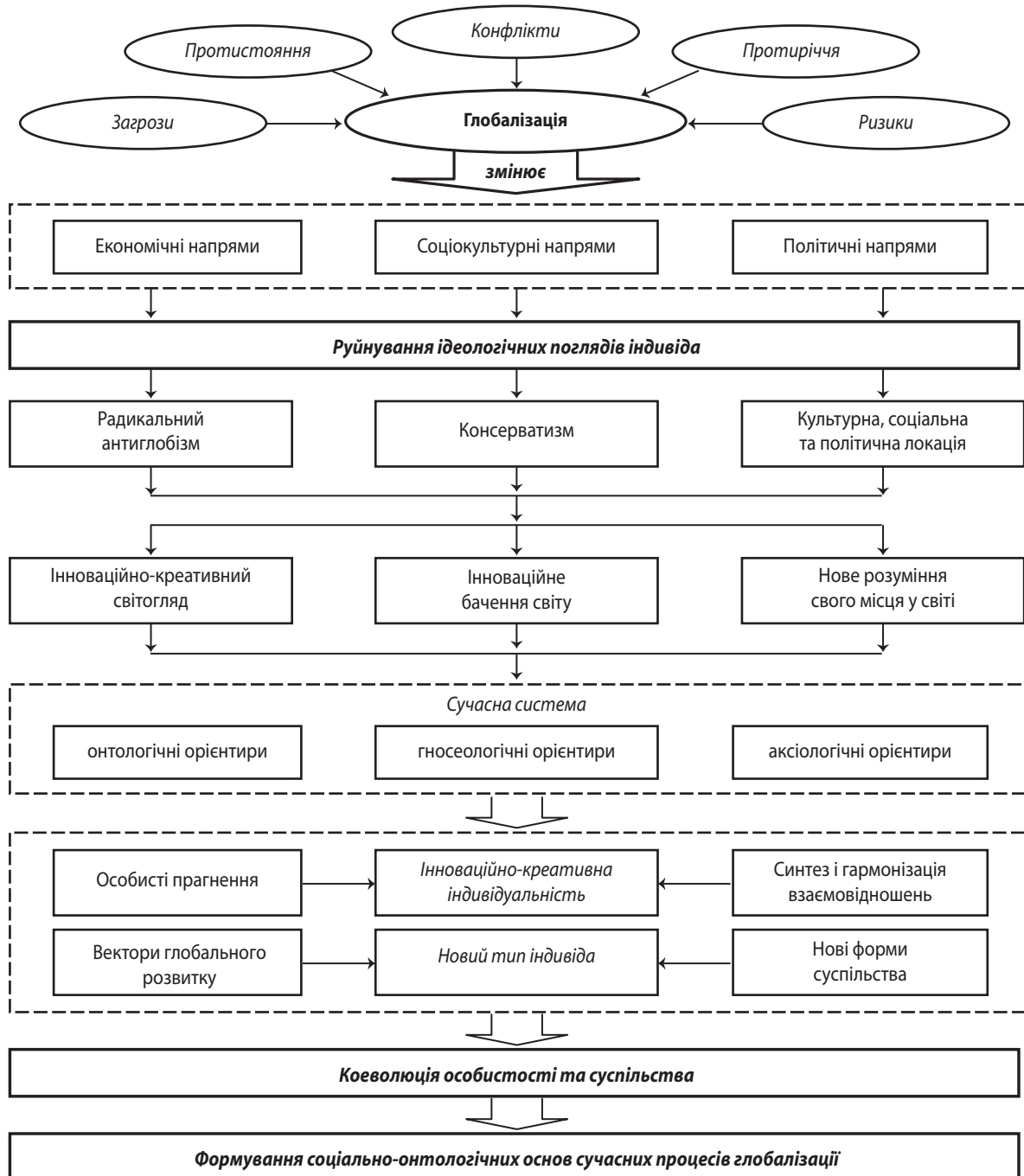


Рис. 2. Науково-теоретичний підхід формування соціально-онтологічних основ сучасних процесів глобалізації

Джерело: укладено автором

Загально визнано, що процес глобалізації несе не тільки переваги, але й загрози. Якщо у сфері соціально-економічних і політико-правових відносин ці загрози чи ризики досить очевидні й загалом добре досліджені, то у сфері викликів соціокультурної глобалізації вони досліджені недостатньо.

Існуючі в сучасному світі культурно-цивілізаційні напрями можуть мати такі напрями: «гострі» культурні зіткнення або співпраця та взаємозбагачення культур. Результат залежатиме не лише від лідерів процесу глобаліза-

ції, а й від ступеня готовності конкретної культури відстоювати свою ідентичність і сенс у сучасному світі.

Інакше кажучи, або всі культури, або жодна з них не повинні бути пристосовані до методологічного ставлення культурного релятивізму – у такому випадку всі повинні бути готові до методологічного ставлення етноцентризму. Всі інші варіанти, так чи інакше, означатимуть дисбаланс і дисбаланс у культурній глобалізації. У зв'язку з цим прийнятними є такі терміни, що стосуються проблем соціокультурної безпеки суспільства, як «символіч-

не озброєння», «символічне обладнання» або «розвиток символічних систем». Щоб суспільство принаймні виступало не пасивним реципієнтом соціокультурної глобалізації, необхідно, щоб воно в ній було усвідомлено та чітко сформульовано власні пріоритети й інтереси в цій сфері. І для того, щоб вона стала суб'єктом цього виміру глобалізаційних процесів, необхідно, щоб її власні символічні комплекси були добре структуровані, повністю інституціоналізовані та, у певному сенсі, досить агресивні. Тільки в цьому випадку це суспільство зможе не тільки вистояти перед загрозою глобалізаційних викликів, а й збільшити власні «життєві шанси», ціна яких у сучасному світі надзвичайно висока.

Таким чином, процеси глобалізації можна відносно адекватно описати в будь-якій з теоретичних і методологічних концепцій, які були розроблені до цього часу, будь то в теоріях модернізації, еволюції, диференціації чи раціоналізації. Конкретний парадигматичний фокус залежатиме передусім від конкретного виміру глобалізації, що досліджується. Водночас найбільшу аналітичну адекватність має підхід, заснований на критичній раціональності, який враховує як очевидні, так і приховані наслідки та імпульси процесу глобалізації, беручи до уваги як те, що дається нам у безпосередньому екзистенційному житті, так і те, що дається нам у безпосередньому екзистенційному житті, а також аналітична реальність і те, що існує номенально, але рефлексивно. Принцип абсентейної раціональності, орієнтований на врахування та аналіз ефектів відсутності сутностей зовсім іншого порядку, видається нам достатньою евристикою для аналізу такого специфічного аспекту процесів глобалізації, як їх соціокультурний та символічний вміст.

Інститути включають різні правила і стереотипи поведінки, деякі з яких закріплені в правових нормах і громадських інститутах. Соціальні інститути є «природними» за своїм походженням, але водночас «штучними» за своїм існуванням, оскільки зміст їх функціонування постійно знає перетворюючого впливу людей, тією чи іншою мірою відображеного чи «спонтанного». Розглядаючи глобалізаційні процеси, неінституційна парадигма видається найбільш прийнятною, оскільки вона дозволяє досліджувати змістовні, символічні аспекти інституційних змін; зосередження уваги на ролі, яку відіграє еволюція значень, закладених у таких унікальних типах інститутів, як символи, ритуали та церемонії, у визначенні соціального існування; досліджувати процеси глобалізації, враховуючи їх вплив на ці інституціоналізовані структури.

У соціальних науках значна увага приділяється як трансформаційному феномену символів, так і ролі символічного в соціокультурних трансформаціях. Феномен символізму виступає своєрідним референтом суспільних змін, надаючи можливість аналізувати швидко мінливу та імпресіоністичну соціальну реальність саме так, тобто імпресіоністично.

Предметна сфера символічного аналізу може охоплювати всі соціальні зміни – від війн і революцій до масштабних соціальних змін. Тому феномен суспільних змін загалом і процеси глобалізації, зокрема з точки зору трансформації символічних форм, яка є більш-менш трива-

лою, більш-менш глибокою та більш-менш рефлексивною. У зв'язку з цим, з одного боку, допустимо говорити про символічну еволюцію, яка є постійним поєднанням суми накопичених варіантів, у ході якого кожна реалізована комбінація набуває статусу варіанта, з іншого боку, можна констатувати евристичний характер неінституційної парадигми для опису та аналізу феномену соціальних змін у його символічних аспектах.

Таким чином, процес глобалізації є феноменом символічного порядку, символи є змінним явищем, неінституційна парадигма у своїй трансформаційній частині евристично інтегрована з алгоритмами символічної зміни, описаними в соціальних науках, нарешті, соціокультурна глобалізація є насамперед інституційним трансформація у двох основних вимірах: соціокультурному епістемологічному та структурно-інституційному.

Таким чином, на нашу думку, цивілізація стрімко втрачає риси як культури, так і цивілізації, що в умовах інноваційно-креативних викликів, що виникають у результаті глобалізаційних процесів, представляється очевидною загрозою національній безпеці країни.

Суспільство, як і людина, яка втратила пам'ять, більше не впевнена, ким вона є, не має уявлення, навіщо і для кого вона існує, і просто за визначенням не може бути суб'єктом самостійних і відповідальних рішень. Символічна система суспільства в усіх її інституційних горизонтах є основою соціального «організму», першим і останнім bastionом у поточних і майбутніх культурних битвах у світі, що стрімко глобалізується.

Соціально-економічний аспект глобалізації виводить проблему сучасних суспільних змін у філософсько-аксіологічний простір і визначає особливу важливість проблеми, важливим і актуальним завданням є усвідомлення природи й особливостей сучасних змін, що відбуваються під впливом ендогенних та екзогенних факторів. Динаміка сучасного суспільства та пошук концепції розвитку сучасної особистості потребують адаптації до загроз і викликів процесу глобалізації соціально-економічного розвитку суспільства.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Етнічність: Енциклопедичний довідник / укл. В. Б. Євтух. Київ : Фенікс, 2012. 395 с.
2. Кизим М. О., Белікова Н. В., Колбасін Є. С. Теоретичне забезпечення дослідження проблеми потрапляння країни до «пастки відсталості». *Бізнес Інформ*. 2021. № 11. С. 6–12.  
DOI: 10.32983/2222-4459-2021-11-6-12
3. Прохорова В. В., Чобіток В. І. Інтелектуалізація управлінських процесів як детермінантно-мотиваційна основа бізнес-моделі підприємств. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 2 (144). С. 65–75.
4. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) : монографія / за ред. В. М. Гейця. Київ : Логос, 1999. 500 с.
5. Чобіток В. І. Парадигма мистецтва інтелектуалізації управління підприємством. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 67. С. 221–228.



6. Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Основні тенденції та проблеми розвитку науки в Україні. *Проблеми економіки*. 2019. № 2 (40). С. 62–72.

7. Хаустова В. Є., Решетняк О. І., Зінченко В. А., Криванич М. В. Виявлення основних проблем розвитку освіти та науки в Україні в умовах глобальної нестабільності. *Бізнес Інформ*. 2021. № 11. С. 131–143.

DOI: 10.32983/2222-4459-2021-11-131-143

8. Prokhorova V., Chobitok V., Pershyna K., Miahkykh I., Shelest O., Yukhman Ya. Patterns of the statelegal support to the dynamic information development of the socioeconomic environment. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. Vol. 124. Issue 13. P. 6–15.

DOI: 10.15587/1729-4061.2023.285936

9. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>

10. Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/>

## REFERENCES

Chobitok, V. I. "Paradyhma mystetstva intelektualizatsii upravlinnia pidpriemstvom" [Paradigm of the art of Intellectualization of Enterprise Management]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 67 (2019): 221-228.

*Etnichnist: Entsyklopedychnyi dovidnyk* [Ethnicity: An Encyclopedic Guide]. Kyiv: Feniks, 2012.

Khaustova, V. Ye. et al. "Viyavlennia osnovnykh problem rozvytku osvity ta nauky v Ukraini v umovakh hlobalnoi nestabilnosti" [Identifying the Main Problems of Education and Science Develop-

ment in Ukraine in the Context of Global Instability]. *Biznes Inform*, no. 11 (2021): 131-143.

DOI: 10.32983/2222-4459-2021-11-131-143

Khaustova, V. Ye., and Reshetniak, O. I. "Osnovni tendentsii ta problemy rozvytku nauky v Ukraini" [Main Trends and Problems in the Development of Science in Ukraine]. *Problemy ekonomiky*, no. 2(40) (2019): 62-72.

Kyzym, M. O., Bielikova, N. V., and Kolbasin, Ye. S. "Teoretychne zabezpechennia doslidzhennia problemy potrapliannia krainy do «pastky vidstalosti»" [The Theoretical Provision of Research on the Problem of Country Falling into the «Backwardness Trap»]. *Biznes Inform*, no. 11 (2021): 6-12.

DOI: 10.32983/2222-4459-2021-11-6-12

Prokhorova, V. et al. "Patterns of the statelegal support to the dynamic information development of the socioeconomic environment". *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, vol. 124, no. 13 (2023): 6-15.

DOI: 10.15587/1729-4061.2023.285936

Prokhorova, V. V., and Chobitok, V. I. "Intelektualizatsiia upravlinskykh protsesiv yak determinantno-motyvatsiina osnova biznes-modeli pidpriemstv" [Intellectualization of Management Processes as a Determinant and Motivational Basis of the Business Model of Enterprises]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dyzainu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, no. 2(144) (2020): 65-75.

Slovopediia. <http://slovopedia.org.ua/>

*Transformatsiia modeli ekonomiky Ukrainy (ideolohiia, protyrychchia, perspektyvy)* [Transformation of the Ukrainian Economy Model (Ideology, Contradictions, Perspectives)]. Kyiv: Lohos, 1999.

Vikipediia - vilna entsyklopediia. <https://uk.wikipedia.org>

Стаття надійшла до редакції 05.08.2023 р.